

עקרונות באיסורי שבת¹

א. מבוא

ידוע לכל שהלכות שבת מרובות מאוד, "כהררים התלויים בשערה"². ל"ט אבות מלאכה, תולדותיהן הרבות, ובנוסף הסייגים, איסורי השבות הרבים ונושאים נוספים מדרבנן.

במאמר זה ננסה לעמוד על שני העקרונות הבסיסיים של כלל איסורי שבת.

ב. האחדות של המלאכות האסורות בשבת

התורה אוסרת עשיית מלאכה בשבת. האיסור מופיע בעשרת הדברות (שמות כ, י): "יִוָּם הַשְּׁבִיעִי שֶׁבֶת לַה' אֱלֹקֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה".

המשנה³ אומרת שיש "אבות מלאכות ארבעים חסר אחת" דהיינו ל"ט אבות מלאכות, והגמרא⁴ מסבירה של"ט מלאכות הן הלכה למשה מסיני⁵.

מתוך הסוגיות בבבלי העוסקות באבות המלאכה, גדריהן ותולדותיהן, נראה שלימוד התולדות נבע מתוך לימוד גדר אב המלאכה. כלומר מתוך הבנת אב המלאכה וגדרו,

1. מאמר זה מתבסס על השיעורים הכללים של מו"ר ראש הישיבה הרב אייל גריינר שליט"א, כפי שאני הבנתי וקיבלתי אותם, מתוך תקווה שלא יצאה שגיאה מתחת ידי. וכן על דבריו של הרב יוני דון-יחייא, אשר עזר וסייע לי רבות בהוצאת פרי עט זה, ועל זאת תודתי נתונה לו.

2. חגיגה א, ח.

3. שבת עג, ב.

4. ע, א.

5. הגמ' שם מוסיפה שחילוק המלאכות הוא לחילוק חטאות, שאם עשה בשוגג מספר אבות מלאכה או תולדות מאבות מלאכה שונים, חייב חטאת על כל אב מלאכה בנפרד. דין זה נאמר במשנה (ז, א) בתמצית: "היודע שהוא שבת ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה חייב על כל אב מלאכה ומלאכה. העושה מלאכות הרבה מעין מלאכה אחת, אינו חייב אלא אחת".

הירושלמי (ז, ב) שואל "מניין לאבות מלאכה מן התורה", ומביא מספר תשובות. אך נראה שהשאלה והתשובות אליה הם בתור רמז ואסמכתא להל"מ"ס.

למדו מה הן התולדות האסורות מדאורייתא שגם בהן יש חיוב חטאת. כך באמת גם מסתבר ללמוד את תולדות המלאכה, שאם לא כן מהיכן לנו לדעת את התולדות? אמנם, בירושלמי (ז, א) ישנה סוגיא המערערת על הבנה זו:

רבי יוחנן ור"ש בן לקיש עבדין הוויי בהדא פירקא תלת שנין ופלוג. אפקון מיניה ארבעין חסר אחת תולדות על כל חדא וחדא. מן דאשכחון מיסמוך סמכון, הא דלא אשכחון מסמוך עבדוניה משום מכה בפטיש.

מהירושלמי נראה שר' יוחנן וריש לקיש למדו (הוציאו) קודם את התולדות ורק לאחר מכן למדו לאיזה אב שייכת כל תולדה⁶. אך הדבר נראה תמוה, כיצד ניתן ללמוד את תולדות המלאכה שלא דרך האבות? כיצד ניתן ללמוד איזה מלאכות אסורות בשבת אם לא מתוך האבות?

ויש לומר, שריש לקיש ור' יוחנן למדו דרך הפרק הזה במסכת את העקרונות והגדרים לכלל המלאכות הנכללות בגדר מלאכה. מתוך לימוד מהות ועקרון השבת ואיסוריה, הם למדו את גדר המלאכה ועקרונות איסורי שבת. ולאחר מציאת התולדות חילקו את התולדות לאבות המתאימות, אשר לדבר זה יש נפקא מינה הלכתית.

ככדרך אגב נעיר כאן על הברל שניתן לראות בין הבבלי לירושלמי. בעוד שהבבלי לומד את הגדרים וההלכות בדרך של פשפוש ומשמוש, בדיקה של פרט פרט, כל עניין בפני עצמו, בירושלמי מסתכלים בדרך לימוד של לימוד המהות ומתוך הכלל לפרטים⁷.

ג. יסוד המלאכות: חידוש ויצירה

אם כן, ראינו מהירושלמי שלמדו אילו מלאכות אסורות על פי מהות איסורי שבת. מהי מהות האיסורים? מהו הגדר של המלאכות האסורות בשבת? הרב אשר וייס בתוך דיונו על דין החשמל (שו"ת מנחת אשר א, ל), מתייחס לסוגיה זו בירושלמי ועל מה שניתן ללמוד ממנה, ומסביר את הסיבה לאיסורי מלאכה בשבת:

וחידוש עצום למדנו מדברי הירושלמי. דבניגוד למקובל במושכל ראשון שחז"ל התבוננו בכל מעשה וענין אם יש בה צד דמיון לאחת מל"ט מלאכות, ואם מצאו

6. אולם מהמילים "תולדות על כל חדא וחדא", משמע שלמדו ל"ט תולדות על כל אב מלאכה מסוים. אך אי אפשר לומר כך, שהרי רק לאחר מכן סמכו את התולדות לאבות. ונראה שהפירוש הוא שלמדו ל"ט תולדות כנגד ל"ט אבות. דהיינו ל"ט תולדות על כל אב מלאכה כנגד הל"ט אבות (דהיינו 392).

7. ראה ב"זהב הארץ" וב"מיטב הארץ" (בעיקר כללים ג', י"א) של הרב יהושע ויצמן להרחבה בנושא זה. לגבי עניינינו חשוב להגיד, שאין הכוונה שהבבלי לא מסכים ל"הבנת המהות" של המצוה/איסור, אלא שדרך הלימוד שלו שונה.

בה צד דמיון לאחת המלאכות קבעו בה איסור כתולדה למלאכה זו. אלא חז"ל בראשית עיונם קבעו שמעשה זה יש בו חשיבות, תיקון וחידוש ומשום כך מלאכה הוא, ורק אח"כ התבוננו לאיזה מל"ט מלאכות הוא דומה, וקבעוהו תולדה למלאכה זו. ואם המעשה יש בו מלאכת מחשבת אף שלא מצאו צד דמיון למלאכה כלשהי קבעו שיש בו משום מכה בפטיש.

הרב אשר וייס מסביר שהמלאכה האסורה היא מלאכה שיש בה חשיבות ותיקון וחידוש. במקום אחר (מנח"א שבת א) הרב וייס מסביר: "דכל מלאכות שבת הם מלאכות חידוש ויצירה שיש בהם שינוי"⁸. יוצא, שעיקר גדר המלאכה בשבת הוא מלאכת תיקון, חידוש ויצירה, ומלאכה כזו אסורה בשבת.

אפשר לומר שהמקור במקרא להבנה זו הוא בתחילת פרשת ויקהל (שמות לה, ב-ג):

שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יִהְיֶה לָּכֶם קֹדֶשׁ שַׁבָּת שְׁבִתוֹן לַה' כָּל הַעֲשֵׂה בּוֹ מְלָאכָה יוֹמָת: לֹא תַבְעֲרוּ אֵשׁ בְּכָל מִשְׁבְּחֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת.⁹

מדוע התורה כתבה בפירוט דווקא את המלאכה הזו? אפשר לומר שזו בחירה רנדומלית וכמו שבחרה במלאכה זו כך הייתה יכולה לבחור במלאכה אחרת. אך עדיין, צריך לדקדק בכל אות ואות בתורה, וקל וחומר שאם התורה בחרה במלאכה זו דווקא יש להבין את הטעם לעניין זה.

ואולי אפשר לומר על פי המדרש שהמלאכה הראשונה שאדם הראשון עשה היא יצירת אש, כמו שמובא בבבלי (פסחים נד, א):

דתניא: ר' יוסי אומר שני דברים עלו במחשבה ליבראות בערב שבת ולא נבראו עד מוצאי שבת, ובמוצאי שבת נתן הקב"ה דעה באדם הראשון מעין דוגמא של מעלה, והביא שני אבנים וטחנן זו בזו ויצא מהן אור.

8. בהמשך שם הוא כותב: "מלבד מלאכת הוצאה". לגבי השינוי במלאכה זו והבנת גדרה נעסוק לקמן.

9. בפסוק ב' מובאת עשיית המלאכה בששת ימי המעשה ועונש מיתה על העושה מלאכה בשבת. בפסוק ג' מובא איסור הבערת אש. פסוקים אלו הם פתיחת פרשת ויקהל שברובה עוסקת בהקמת המשכן. חז"ל למדו מהקדמת איסורי מלאכה בשבת לעשיית המשכן שני דברים מרכזיים: א) בניית המשכן אינה דוחה את השבת (ראה ברש"י שם). ב) ל"ט אבות מלאכה האסורות בשבת שנלמדו מהמשכן (ראה בבלי מט, ב; ע, א; ירושלמי ריש פ"ז). התורה כותבת בפירוש את איסור הבערת אש. הגמרא לומדת מציון איסור מלאכה זו בפירוש שיש "לחלק", דהיינו שכמו שחייבים חטאת על עשיית מלאכה זו בשוגג בפני עצמה, כך חייבים על כל אב ואב מלאכה חטאת בפני עצמו - חילוק חטאות (שם בגמרא יש גם דעה חולקת שהבערה "ללאו יצאת". ראה שם ובסמ"ק מצוה רפ"א).

מכאן רואים שהאש היא היצירה הראשונה של אדם הראשון. האדם יצר את האש לראשונה במוצאי שבת, כאשר הדבר עלה במחשבה להיברא כבר בערב שבת. לפי זה אפשר להסביר שלכן דווקא האש, היצירה הראשונה, היא שמצוינת בתורה במפורש כמקור לכלל אבות המלאכה שמהותן החידוש והיצירה.

ד. החידוש במלאכת הוצאה

הכל נראה טוב ויפה, ואם נבדוק הדבר מתיישב עם רוב אבות המלאכה. אמנם, ישנה מלאכה שנראה שפחות מתאימה להגדרה זו. במלאכת הוצאה נראה שאין שום חידוש ויצירה. אותו חפץ שהיה ברשות היחיד נמצא כעת לאחר הוצאתו ברשות הרבים, ולא נעשה כאן חידוש ויצירה. גם התוספות (ב, א) מעירים על מלאכה זו וטוענים שהיא מלאכה גרועה:

ונראה לר"י דאיצטריך לאשמעי' משום דהוצאה מלאכה גרועה היא דמה לי מוציא מרה"י לרה"ר מה לי מוציא מרה"י לרה"י ולא הוה גמרינן הוצאה דעני מבעה"ב ולא בעה"ב מעני¹⁰.

התוס' דנים מדוע הוצרכה המשנה לשנות הן את החיוב על הכנסה מרשות הרבים לרשות היחיד והן את החיוב על הוצאה מרשות היחיד לרשות הרבים. בתשובה אומרים התוספות שמאחר שהוצאה מלאכה גרועה היינו סוברים לחלק בניהם.

יש לשאול, אם בהוצאה אין חידוש ויצירה, או "מלאכה גרועה" כלשון תוס', מדוע התורה אסרה זאת? ונראה שגם במלאכת הוצאה יש חידוש ויצירה, וננסה להסביר את הדברים. ראשית, ניקח למשל אותנו: אדם שנמצא בביתו אינו מתנהג כמו במקום עבודתו; תלמיד עם משפחתו אינו מתנהל כמו שהוא מתנהג בשיבה¹¹. באדם מתרחש שינוי בהתאם למקום שבו הוא נמצא¹². כך הדבר בחפצים: מהותם משתנית בהתאם למקומם. תפקיד החפץ משתנה בהתאם למיקומו, וכך גם היחס אליו ומהותו¹³.

10. וראה מנחת אשר שבת א, הרחבה בנושא זה.
11. כברך אגב ברצוני לציין שישנם תלמידים שמרגישים משום זאת שהינם עושים שקר בנפשם, ויש לדעת שאין זה שקר, אלא כך הדבר בטבע המציאות.
12. לפי עקרון זה ניתן להסביר את היסוד לאיסור תחומין. בין אם הוא דאורייתא כשיטת ר"ע, ובין אם מדרבנן ופסוק זה הינו אסמכתא. גם אם נאמר שהאיסור הוא מדרבנן, מוסברת כאן הסיבה שחכמים אסרו זאת.
13. הרב חיים ירוחם סמוטריץ', מסביר לדוגמה שזאת הסיבה שרבי בחר להשתמש דווקא בדוגמה של עני, כיכר ובעל הבית. הכיכר שנמצא אצל בעל הבית נהפך לצדקה לאחר יציאתו לעני. החפץ עצמו לא השתנה, אך המבט הייעודי שלו השתנה.

אפשר לראות במנחת אשר כדברים הללו. המנחת אשר מקשה את קושיית התוספות, ומביא שתי תשובות אפשרויות להגדרת המלאכה, ונביא כאן אחת מהן שמתקשרת לענייננו (שבת א):

אך יש לבאר גדר מלאכת הוצאה בר"א וכהבנה המקובלת דעצם העתקת החפץ מרשות לרשות הוי יסוד המלאכה דנתחדשה הלכה דשינוי רשותו של החפץ הוי כחידוש ושינוי בגופו ואף זה בכלל המלאכה.

ה. מלאכת הוצאה – הבסיס לצביון השבת

ראינו אפוא שגם במלאכת הוצאה יש את עניין החידוש והיצירה. אך לפי זה יש לשאול מספר שאלות:

ראשית, מדוע רבי בחר לפתוח את המסכת דווקא במלאכה זו? להתחלה של דבר מסתמא ישנה משמעות.

שנית, תוספות מסבירים שמלאכת הוצאה נלמדה משני פסוקים (ראה לקמן). אם מלאכת הוצאה היא כשאר המלאכות, ויש בחפץ חידוש, מדוע צריך בשבילה לימוד מיוחד? היה מספיק בשבילה את אותו הפסוק של "לא תבערו אש" כמו שאר המלאכות.

מתוך שאלות אלו נראה שיש עניין נוסף באיסור הוצאה שיש להבינו.

כאמור, התוספות (שם) אומרים שהוצאה מלאכה גרועה, ובהמשך דיבורם הם מחזקים טענה זו מכך שאיסור הוצאה נלמד משני פסוקים:

ותדע מדאיצטריך תרי קראי בהוצאה כדנפקא לן בריש הזורק (לקמן דף צו: ושם) מויכלא העם מהביא ובספ"ק דעירובין (דף יז): נפקא לן מקרא אחרינא דדרשינן אל יצא איש ממקומו אל יוציא והתם פירשתי והיינו משום דמלאכה גרועה היא איצטריך תרווייהו.

תוספות אומרים שמלאכת הוצאה נלמדה משני פסוקים. הראשון בשמות (טז, טז): "שָׁבוּ אִישׁ תַּחְתּוֹ אֶל יְצֵא אִישׁ מִמְּקוֹמוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי", כאשר את המילים אל יצא דורשים כמו אל יוציא איש ממקומו – דהיינו איסור להוציא מרשות לרשות¹⁴. ולשון

ראה הרחבה בשיעורו <http://www.yeshiva.org.il/midrash/367>. אפשר להמשיך נקודה זו שאצל בעל הבית, הכיכר שייתכן שהיא אחת מבין רבות, יכולה להיות כל האוכל והסעודה של העני בשבת.

14. וראה עירובין (יז, ב), רש"י שם, ותוס' ד"ה לאו. וראה גם שם (נא, א) את הדיון באיסור תחומין שלומדים מפסוק זה, כדאורייתא – ר"ע, או כאסמכתא – חכמים.

הסמ"ק (מצוה רפ"ב): "שלא להוציא מרה"י לרה"ר דכ' אל יצא איש ממקומו ובכלל זה תחומין ואלביא דר"ע".

ניתן לומר, שפסוק זה, 'אל יצא איש ממקומו ביום השביעי', אינו משמש רק כמקור לאיסור הוצאה (או תחומין לשיטת ר"ע), אלא יש כאן לימוד מהותי כללי לשבת. האדם המגיע לשבת לאחר ששת ימי המעשה, מגיע ליום המנוחה, מעין עולם הבא. בעולם הבא כבר אין את החסרונות שקיימים בעולם הזה (בעקבות חטא אדה"ר ומה שהתלווה אליו) אלא העולם שלם¹⁵ ומתוקן. בשבת יש בחינה מעין דבר זה, מעין הדבר השלם והמתוקן.

איסור ההוצאה ממקום למקום אינו רק במוכן הפיזי, אלא איסור יציאה מהמקום הרוחני שבו האדם נמצא בשבת. מנוחת השבת אינה רק מנוחה של הפסקה, שיש עוד מלאכה ועבודה לעשות וצריך לנוח מעט כדי לאגור ולחדש כוחות, אלא מנוחה כי נמצאים במקום של מנוחה, מקום שבו אין צורך בתיקון.

כן אפשר לראות מלשון **המכילתא** (יתרו, מסכתא דבחדש ז):

ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך. וכי איפשר לו לאדם לעשות כל מלאכתו בששת ימים, אלא שבות כאלו כל מלאכתך עשויה. ד"א שבות ממחשבת עבודה; ואומר (ישעיה נ"ח, י"ג-י"ד) אם תשיב משבת רגליך וגו', ואומר אז תתענג על ה'.

למדרש הלכה זה ישנם שני פירושים: א) לשבות כאילו כל מלאכתו עשויה. ב) לשבות ממלאכת עבודה - לא להרהר ולעסוק במלאכה. ונראה ששני הפירושים משלימים זה את זה. אדם בשבת לא צריך רק לשבות באופן פיזי וטכני מאיסורי השבת, אלא כל צורת ההתנהלות צריכה להיות שונה בשבת - אפילו לא להתעסק, לחשוב ולהרהר במלאכה. האדם צריך לראות כאילו כל מלאכתו עשויה, הכל מתוקן. הוא צריך לחיות באווירה המיוחדת של שבת, ב"אטמוספירה" של שבת. אווירה מרוממת, מקודשת, מעין עולם הבא. עניין זה בא לידי ביטוי באיסור הוצאה (ותחומין). אין להעביר ממקום למקום, יש "לשבת איש תחתיו", תחת מקומו, ביום השביעי¹⁶.

ננסה להסביר מעט, במלאכות האסורות בשבת, החידוש והשינוי הינו נמצא בגוף המלאכה, בגוף החפץ, האדם פועל וגורם שינוי בחפץ עצמו. לעומת זאת, במלאכת

15. נציין בהערה, שהמצב השלם בעולם הבא הוא לא שלם במוכן הרגיל שאנו מכירים, אלא של 'שלמות והשתלמות', ראה אורות הקודש ב', "התעלות העולם", בפרט עמ' תקכ"ט-תק"ל.

16. עיין עוד בדברי ר' צדוק מלובלין בקונטרס קדושת השבת, מאמר ו': "וזהו קדושת השבת בהשבת כל הדברים למקורן". והדברים מתקשרים, ואכמ"ל.

הוצאה כביכול¹⁷ אין שינוי בגופו של החפץ, החפץ נשאר אותו דבר ולא נגרם בו שינוי. השינוי הנגרם הוא בסביבה, החפץ עבר מסביבה, רשות, אחת לאחרת. בשבת אין לצאת מהסביבה בה נמצאים. כל דבר נשאר בסביבה בה 'קנה שביתה' ואין יציאה ומרדף ממקום למקום. יש מצב של מנוחה, שכל דבר במקומו, המסמל ומראה בעצם שכל דבר כבר מראש נמצא במקום שלו ואין צורך לתקן.

בעקבות מה שראינו נציין דבר נוסף. כאמור לעיל, איסור מבעיר הוא 'אב הטיפוס' של עיקרון החידוש והיצירה. נראה שוב את הפסוק: "לֹא תִבְעְרוּ אֵשׁ כְּכֹל מִשְׁבְּתֵיכֶם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת". אם נשים לב נראה שגם בפסוק זה יש התייחסות למקום - "בכל משבתים", כל אחד במקום מושבו. אם כן גם באיסור המייצג את איסור היצירה יש אזכור של עיקרון 'אוירת השבת', להיות בתודעה של 'שבות כאילו כל מלאכתך עשויה'. כמו כן, כמו שראינו לעיל, גם באיסור ההוצאה, אשר הראינו שהוא שהאיסור המייצג את עיקרון 'כאילו כל מלאכתך עשויה', יש את מימד החידוש והיצירה. כך שבכל אחד משני האיסורים יש את את העיקרון שאותו הוא מייצג, אך משולב ומוזכר בתוכו גם את העיקרון השני.

אמנם, לכאורה יש להקשות על דיוקינו מהמילה "משבתים", שכן "זו"ל אינם לומדים כך מיתור מילה זו, אלא לומדים ממנה על היתר העבודה במקדש בשבת:

תלמוד לומר לא תבערו אש בכל מושבותיכם, במושבות אי אתה מבעיר אבל אתה מבעיר בבית המקדש¹⁸.

ראשית, יש להשיב שדיוקנו עדיין קיים, שכן דברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקים לכמה טעמים. בנוסף, נאמר בקצרה שבשבת מותרות עבודות בית המקדש שנקרא "המקום" (המקום אשר בחר ה')¹⁹, כי ע"י עבודות המקדש אנו שבים אל המקום²⁰, דהיינו אל ריבונו של עולם המכונה המקום²¹.

17. לעיל הבאנו את דברי ה'מנחת אשר' שגם בשינוי רשות יש כשינוי וחידוש בגופו של החפץ.

18. מכילתא, ויקהל. וראה בבבלי, שבת כ, א שלמדו מיתור מילה זו על היתר הקטר אברים ופרדים בלילה (למרות שהקרבן הוקרב ביום שישי, לפני שבת).

19. דברים, יב, ה.

20. ואין לרמות לבניית המקדש אשר אסורה בשבת. משום שהבנייה אינה עצם העבודה עצמה.

21. וראה בראשית רבה, ס"ח, ט':

ויפגע במקום, ר"ה בשם ר' אמי אמר מפני מה מכנין שמו של הקב"ה וקוראין אותו מקום שהוא מקומו של עולם ואין עולמו מקומו.

מעניין לציין שרש"י על הפסוק מפרש שה'מקום' שיעקב פוגע בו הוא הר המוריה, מקום המקדש העתידי, ראה שם.

לפי דברינו היתר העבודה במקדש מובן: השארות כל איש במקומו, השיבה למקום, הקיימת בשבת, באה לידי ביטוי במקדש בעבודות התמידיות²².

ו. זכור ושמור²³

ראינו שקיימים שני יסודות מרכזיים בשבת, יסוד החידוש והיסוד של שבות כאילו כל מלאכתך עשויה, של ההימצאות בתודעת השלמות. אם נתבונן היטב, נראה שהם קיימים ממש בשני הלשונות הנמצאים בעשרת הדיברות. כידוע, יש מספר שינויים בין עשרת הדיברות שבפרשת יתרו לבין עשרת הדיברות שבפרשת ואתחנן. אחד השינויים הגדולים והידועים הוא שבפרשת יתרו הציווי הוא "זכור את יום השבת", ואילו ב"ואתחנן" הציווי הוא "שמור את יום השבת". לשינוי זה ניתנו הסברים שונים, ועל פי דברינו עד כה נציע ששני הפסוקים מכוונים לשני העקרונות. נתחיל משמור: מכך שהציווי כתוב באופן של "שמור" בלשון עשייה, יש ללמוד שהשמירה כאן הינה שמירה על מצב קיים, שיישאר במצב זה לאורך זמן, שלא ישתנה. כך בשבת "שמור את יום השבת", משמעותו ציווי שלא לעשות מלאכות שמביאות לשינוי, חידוש ויצירה, כעיקרון הראשון.

נמשיך לזכור: הזכירה הינה פעולה אקטיבית שגורמת לנו להיות בתודעה מסוימת. זכירת השבת אינה רק איך לא לחלל שבת, אלא לחיות בתודעת שבת, באווירת שבת, והתודעה היא 'שבות כאילו כל מעשיך עשויים', כאילו הגעת לשלמות, למעין עולם הבא והכל כבר מתוקן ועשוי.

כפי שאמרנו לעיל, בכל עיקרון רמוז גם חברו. העקרונות בסופו של דבר משולבים אחד בשני, ויש ביניהם קשר עמוק המביע ביחד את מהות השבת. עניין זה יכול לפרש את המימרא בביתא "זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו"²⁴. עיקרון ה"זכור" והשמור" משולבים זה בזה²⁵.

ז. זמן, מקום, נפש

כפי שאמרנו, יום השבת אינו זמן ל"תיקונים". אפשר לראות כיצד דבר זה מתבטא בשלושה מימדים.

22. ויש עוד להרחיב בנקודה זו, ואין כאן מקומו, וה' יאיר עינינו.
23. ברצוני לציין שנקודה זו התחדדה והתבררה לי בזכות הרב יוני דון-יחיא (וכן גם נקודות נוספות במאמר).
24. ראש השנה כז, א. וכן במכילתא, יתרו - מסכתא דבחדש, ז': "זכור ושמור, שניהם נאמרו בדיבור אחד".
25. יש עוד להרחיב נקודה זו, במאמר זה רק העליתי את הנקודה עצמה.

במימד הזמן - היום השביעי, יום השבת, הוא הזמן בשבוע שבו לא עוסקים במלאכה, בחידוש ויצירה, בתיקון, זמן של מעין עולם הבא. צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה.

במימד המקום - במימד המקום הדברים באים לידי ביטוי באיסורי הוצאה ותחומין. האדם צריך להיות במקומו, להתחבר למקור, בלי לנסות לחדש ולתקן.

מימד הנפש - לכאורה, ע"פ הנגלה אין איסורים בתחום זה, שהרי "דיבור אסור, הרהור מותר". אך לפי המדרש שראינו לעיל²⁶ והפוסקים על דרך הסוד²⁷ אין לעשות בשבת חשבונות ותיקונים פרטיים.

אולם, יש להוסיף את היתרו של הרמ"א:

וכן מי שיש לו עונג אם יבכה, כדי שילך הצער מלבו, מותר לבכות בשבת (אגור בשם שבולי לקט)²⁸.

הרמ"א מתיר לבכות אם הצער יושב על הלב משום העונג בפריקה, וזאת למרות שבאופן רגיל אסור להצטער בשבת ולבכות. ועל דבר זה אפשר להוסיף: לאדם אסור כאמור להצטער בשבת, שכן איננו עוסקים בשבת בחשבונות נפש פרטניים ובחטרונות. אך, הרמ"א מציין, שאם אדם מרגיש צורך לבכות, למרות שלכתחילה זה לא המצב האידיאלי בשבת, שכן המצב האידיאלי היה שהוא כלל לא ירגיש את הצער בשבת ויהיה ב"מעין עולם הבא", במצב שבו הכל מתוקן. אם הוא לא במקום כזה, אלא מרגיש את הצער עד כדי מחנק, אז אדרבא שיבכה, כי זה המקום שלו כעת. כלומר, יש שני סוגי "מקום", המקום האידיאלי שבו אדם אמור להיות בשבת, והמקום שבו הוא נמצא בפועל²⁹.

ח. איסורי דרבנן כהרחבת שני עקרונות השבת

בנוסף לאיסורי הדאורייתא בשבת, חכמים אסרו דברים נוספים. חלק מהאיסורים הם משום סייג, גזירה שמא אדם יבוא לאיסור דאורייתא, כמו באיסורים אחרים. בנוסף לסוג זה, יש איסורים נוספים שחכמים תיקנו בשבת, וביניהם איסור "מוליד" ו"עובדין דחול". ואם נתבונן נראה שאיסורים אלו הינם ממש כהרחבה לשני העקרונות.

26. מכילתא (יתרו, מסכתא דבחדש ז').

27. ראה לרדוגמה בא"ח, ש"ש, וישלח, הל' ד', י"ט.

28. או"ח רפח, ב.

29. ולפי דברינו מיושבת תמיהת הט"ז על הרמ"א: "אבל כדי שיצא הצער ממנו שזכר רמ"א הוא תמוה דא"כ כל מי שמצטער ח"ו יבכה בשבת". ולפי דברינו מובן שהאדם כלל לא צריך להגיע למצב של צער בשבת ואסור לו להגיע למקום שכזה, והרמ"א מתיר למי שנמצא במקום שכזה.

מוליד: חכמים אסרו דברים שהם כיצירה וחידוש. למשל, ריסוק קרח בשבת³⁰. ואפשר לשאול, אם יש כאן יצירה חדשה, מדוע הדבר אינו אסור מהתורה? ונראה לומר שבדברים אלו אין יצירה גמורה ולכן התורה לא אסרה. אך משום צד היצירה שבהם חכמים הרחיבו את גדר האיסור ואסרום³¹.

עובדין דחול - יש דברים שחכמים אסרו בשל היותם מעשים של חול. המקור הוא הפסוקים **בישעיה** (נח, יג-יד), שנאמרים גם בקידושא רבא, שעוסקים בכבוד ועונג שבת³²:

אם תשיב משבת רגלך עשות חפציה ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מכבד וכבודתו מעשות דרכיה ממצוא חפצה ודבר דבר. אז תתענג על ה' והרפכתה על במותי במתי ארץ והאכלתיך נחלת יעקב אביך כי פי ה' דבר.

חכמים דורשים את הפסוק (שבת ק"ג, א):

וכבודתו מעשות דרכיה, וכבודתו - שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול. וכי הא דרבי יוחנן קרי למאניה מכבודתיה. מעשות דרכיה - שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול. ממצוא חפצה - חפציה אסורין, חפצי שמים מותרין. ודבר דבר - שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול.

יש דברים שאסור לעשותם בשבת כמו בחול - הילוך, דיבור, מלבוש - עובדין דחול. נראה שעניינם של איסורים אלו הוא תודעת אוירת השבת, העיקרון השני, תודעת השלמות, השבות כאילו כל מעשיך עשויים, היציאה ממדרף החיים אל השלמות.

בנקודה זו נעיר שיש תפיסה רווחת שכל נקודת 'אוירת השבת' ראשיתה מדרבנן. אולם, לפי דברינו ראינו שנקודה זו תחילתה 'דאורייתא', באיסור הוצאה, וחכמים המשיכו והרחיבו נקודה זו.

איסור דרבנן נוסף שיתכן שקשור לנקודה זו הוא איסור מוקצה, שכן אחד מטעמי האיסור הוא שהאדם ירגיש את ההבדל בין חול לשבת³³.

30. שו"ע או"ח שכ, ט. הרמ"א (שיח, טז) אוסר גם לשים מאכל מוצק על מקור חום אם הוא יימוח ויהיה נוזלי, משום איסור מוליד.

31. בנקודה זו אפשר לציין את סוגיית החשמל. יש כידוע מחלוקת גדולה האם חשמל אסור מדאורייתא או דרבנן, ומאיזה צד הוא אסור. בסוגייה זו יש מגוון דעות שונות. לענייננו נציין שני סוגי דעות. יש הפוסקים שהאיסור הוא דרבנן - משום מוליד. ויש האוסרים מדאורייתא - מכה בפטיש. מתוך מה שאמרנו אפשר להבין ששורש המחלוקת הוא בגודל היצירה, החידוש והשינוי אשר יש בחשמל, ואכמ"ל.

32. יש מחלוקת האם כבוד ועונג שבת הם דאורייתא או דרבנן. הרמב"ם (שבת ל, א) סובר שהם דרבנן. לעומת זאת הסמ"ק (מצווה רפ"ב) סובר שדאורייתא. להרחבה ראה במ"ב (רמב, ס"ק א).

כך גם איסור תחומין לדעת רבנן החולקים על ר"ע בבבלי, וסוברים שתחומין דרבנן. זוהי הרחבה מדרבנן של עיקרון "אל יצא איש ממקומו" שהוסבר לעיל. אם כן, נראה שחכמים הרחיבו את האיסורים לפי שני העקרונות, על מנת לחדד את המהויות הללו.

ט. סיכום

למדנו שאיסורי שבת מבוססים על שני עקרונות עיקריים, ושניהם המלאכות האסורות בשבת שמופיעות במפורש בתורה.

האחד הוא איסור החידוש, התיקון והיצירה בשבת. אב הטיפוס של עיקרון זה הוא איסור מבעיר, "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת".

השני הוא שמירה על 'אוירת השבת', 'צביון השבת' כזמן שבו האדם אינו טרוד בטרדות היום יום והמרדף היומי, אלא חי בתודעת שבות כאילו כל מלאכתך עשויה, כאילו הוא נמצא בשלמות ובחינת מעין עולם הבא, כאילו הוא כבר נמצא במקומו השלם. אב הטיפוס של עיקרון זה הוא איסור הוצאה, "שְׁבוּ אִישׁ תַּחְתּוֹ אֶל יְצֵא אִישׁ מִמָּקוֹמוֹ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת".

על בסיס שני עקרונות אלו, חכמים הוסיפו על איסור המלאכות איסורים נוספים, כדי לבסס ולעגן את מהות השבת אצל כל איש מישראל. חלקם ממשיכים את איסור החידוש והיצירה - כגון מוליד. וחלקם מבססים את נקודת 'צביון השבת', כגון עובדין דחול.